

ИВАН ЧИГРИНАВ

ПТИЧКИТЕ ОТЛИТАТ НА СВОБОДА

В Залужие ми казаха: „А Демидьонак си замиचा оттук. Няма го вече в градеца.“

Но къде може да се е дянал Демидьонак?...

Може би аз единствен познавах добре тоя човек.

Той се появи в нашия градец близо три години след края на войната и се настани в къщата на Дакулевица, самотна старица, която отначало го прие като квартирант, за да получава по някоя и друга копейка, защото той си имаше пенсия, но сетне се отказа от тия пари.

Аз видях Демидьонак, когато той се смяташе вече за кореняк на Грънчарска улица.

Една неделна сутрин стоях на двора и слушах как бръмчат пчелите от кошерите на чичо ми.

— Демидьонак иде! — чуха се изведнъж викове. Озърнах се и видях непознат старец, който крачеше с клетка в ръка по средата на улицата. Той беше дребен на ръст, прегърбен, с бяла брадичка и също тъй бели коси, които се подаваха под сламената му шапка. Непознатият беше облечен с вехта сатенена риза с нагръдник, препасана с шнур, който завършваше с пискюл, а по пангалоните му се виждаха няколко малки кръпки. Старецът пристъпяше бързо и ситно, сякаш много бързаше за някъде. Той ходеше на пръсти и затова цялата му кльощава фигура се накланяше при ходенето напред.

— Демидьонак!... Демидьонак!... — чу се пак ви-

кът и на улицата започнаха да се събират деца. Ала никой не се приближаваше до стареца. Държаха се малко настрана или пък се тълпяха зад гърба му. А старецът си вървеше по улицата и сякаш не ги забелязваше. Тогава си спомних и аз, че на времето си същото съм тичал бос заедно с връстниците си подир смахнатия Тимка. Тимка живееше на самия край на Колхозна улица, ала ние не го оставяхме на мира и там. Нещо подобно ставаше и сега.

„Глупави детинщини“ — рекох си аз.

А вечерта, когато майка ми докара кравата от паша, аз я попитах :

— Кой е тоя Демидьонак ? ...

— Как кой ? Демидьонак като Демидьонак. Живее у Дакулевица.

Личеше, че моят въпрос не ѝ е твърде приятен, но тя не замълча.

— Децата тичаха ли подир него ?

Аз кимнах с глава.

— Мръсници ! Пръчка за тия келеши ! — въздъхна тя и се залови да заплита косата си. — Демидьонак е човек като всички останали. Може би само е наистина прекалено чудноват.

Майка ми шепнеше на ухото и аз усетих, че тя е загрижена повече да не би нейният син да си помисли нещо лошо за човека.

— Пристигна той тука една пролет и се засели у Дакулевица. А що за човек беше и откъде идеше — на кого му влиза в работата. Малко ли хора след войната се скитаха без подслон из околностите. Войната пощади малцина. И всеки си има своя скръб. Може би и неговото гнездо е било разрушено. Та затова човекът се е домъкнал да изкара остатъка от годините си на нашата улица. Добре, че си има пенсия. Тя и Дакулевица май затова го прие на времето...

Мама замълча. Грябваше да отиде за нещо в пруста и излезе...

— А пък той излезе свестен старец... За Демидьонак ти казвам де — продължи тя, когато се върна. — Та казвам : има късмет Дакулевица с квартирант. Случва се по цял ден да се върти край къщата, да човърка нещо по лехите или да подмиа двора, пък и на улицата пред къщата на Дакулевица не е като

пред другите — чисто е. Отбивала съм се у тях понякога. Възпитан човек е тоя Демидьонак. Само че кой го знае защо е темерут. Наведе глава и мълчи. Като че ли е прокълнат за нещо. Ден подир ден — все тъй си кара — сам и сам. Ама това не е още голяма беля. Темерути на тоя свят много, може дори да са повече от приказливите. Но веднъж не знам за какво трябвало да отиде в неделя на пазара. Преди туй не беше стъпвал там, а сега изведнъж отиде. Може да е искал да купи нещо за себе си или за Дакулевица. Та от тоя миг човекът сякаш се промени. И все заради птичките. И на кого му е скимнало да ги продава там — не зная и аз, защото дотогава никога не съм забелязвала някой да донася птички на нашия пазар. Продават там мляко, яйца, ама не и птички! Търговия с птички!... Щуротия. Той обаче ги купи. И сетне тръгна редовно по пазар. Види някоя птичка и я купува. А неколцина като че ли само това чакаха. Взеха да ловят птички и да му ги продават. Срамотия и туйто. А пък той си ги купува и ги пуска нейде.

Хората взеха да приказват неврели-некипели:

— Ами че той сетне ги препродава и печели от тая работа добри пари.

Никой не ще да знае, че горкият купува тия птички от пенсията си. Понякога и без хляб остава. Дакулевица му дава по нещичко. Най-сетне се стигна дотам, че почнаха да му носят птички в къщи. Тогава Дакулевица не можа да изтрае... Отначало им се караше, сетне грабна една цепеница и ги изгони един подир друг от къщата. Престанаха да идват. Но старецът не остави своята занимавка...

След тая вечер аз винаги излизях от къщи, щом дочух на улицата викове:

— Демидьонак!...

Децата всеки път тичаха подир него на пазара и после аз разбрах, че те бяха също тъй главните доставчици на птички.

Демидьонак ходеше винаги по средата на улицата. Забелязах, че е облечен все с една и съща сатенена риза и след няколко дена вече можех да кажа колко крѣпки има на гащите си. В неделя той минаваше покрай нашата къща два пъти — веднъж към пазара и веднъж обратно. При това никога не се озърташе на-

страна. Ала веднъж измени на навика си, ако това можеше да се смята за навик. Изведнъж погледна към мен. И може би защото на тая тиха улица аз бях нов жител, но той неочаквано свали рижавата си шапка и ме поздрави. От тоя ден нататък никога не мина покрай мен, без да докосне поне с ръка шапката си. Поздравяваше някак забързано, сякаш не искаше да си губи времето за такава излишна работа.

Постепенно забелязах, че вече не мога да не мисля за него. Някак изцяло се предадох на интереса си към тоя мрачен чуждак и сигурно много бих патил, ако веднъж той не беше излязъл на улицата със своята клетка.

Що за човек беше той ?

Аз не исках да се съглася, че държането на Демидьонак е най-обикновено, дори детинско увлечение на един самотен старец. Нещо не ми се вярваше, че той за нищо и никакво е поел тая грижа, която предизвиква снизходителни усмивки у хората. А може би той така простичко е разграничил за себе си доброто и злото и тогава се е заловил за своята чудновата работа — да купува и пуска на свобода птички, — за да я превърне в цел на живота, който му оставаше още да преживее ?

Щеше ми се да се приближа до Демидьонак и аз скоро бях готов да търча с дечурлигата подир него на пазара, макар и да смятах, че те го оскърбяват с това.

Сетне се случи почти тъкмо това. . .

Един път Демидьонак не можа да намери на пазара птички. Старецът се връщаше оттам съвсем отчаян.

Като стигна пред нашата къща, Демидьонак се спря. Постоя малко недалеч от скамейката, на която бях седнал, сетне свърна по Колхозна улица. Тогава реших да го проследя. Ала по целия път, докато се мъкнех подир него, усещах, че върша нещо лошо и се срамувах.

А Демидьонак не ми обръщаше никакво внимание. Старецът сигурно дори не чуваше стъпките ми зад гърба си.

Вече отминахме тухлените къщи, които бяха построени тука през последните години, и сега се виждаха само дървени къщи, като на Грънчарска улица. Само че на Колхозна те бяха все нови, защото през

войната цялата улица беше изгоряла и сега хората я бяха построили наново.

Демидьонак хлътна изведнъж в нечия врата и аз останах самичък на улицата.

Времето се точеше бавно, а на всичкото отгоре се бях оказал в такова положение, че не знаех какво да сторя по-нататък. Най-много се страхувах да не би да се срещна лице с лице с Демидьонак, защото дотогава, макар и да се чувствавах неудобно, още можех да мисля, че той не ме е забелязал. На няколко пъти понечвах да хукна нанякъде, та да не му се мяркам поне пред очите, ала оная непреодолима сила, която ме беше докарала тук, сега ме държеше до вратата и аз продължавах да се колебая нерешително, докато найсетне Демидьонак излезе от къщата. Беше късно вече да се предприеме нещо.

Демидьонак мина покрай мен мълчешком, а аз стоях като облян със студена вода.

В тоя миг на прага излезе някаква жена и се провикна през двора :

— Колко ти даде бе ?

Обади ѝ се един писклив глас в къщата.

— Ах, боже мой ! Ами че ти си ги дал много евтино ! — захленчи жената.

— Че колко струват тия врабци — опита се да ѝ възрази някой.

— Струваг ! Струват ! Само ми грачиш . . . Да не ти е домиляло за чуждите пари ? Не бъди глупак. Който има излишни пари, нека ги харчи за щуротии !

И като каза това, жената се захили, а на мен май за пръв път ми стана жал за Демидьонак.

Той почти беше прегърнал тая клетка с врабци — това наистина бяха врабци, — сякаш се страхуваше, че ей сега ще дойде някой и без да му мисли много, ще ги задигне.

Човекът излезе във от града.

. . . Оказа се, че Демидьонак пуска на свобода купените птички на три километра от града, там, дето започва Зенкевичова ливада.

Аз стоях настрана.

Грееше ярко слънце, водата ромонеше в рекичката. Въздухът беше напоен с летен аромат на цветя и некосената трева се полюшваше от лекия вятър. От вре-

ме на време изглеждаше, че нейде на края на гората едва чуто звънят светлосини камбанки.

Аз бях погълнат от тая тиха хубост и не забелязах как неочаквано се промени Демидьонак. Старецът изведнъж се изправи, подмлади се и у него не остана вече нищо от предишния Демидьонак. С детинско увлечение, което не подхождаше на годините му, той следеше с поглед как неговите птички пърхат с крила и излитат от клетката и лицето му сияеше.

Най-сетне можах да видя човек, който преживява огромна радост...

Върнахме се в къщи като добри познати, ала не можахме да се разговорим. Затова пък сега вече нищо не ми пречеше да се отбивам у Дакулевица на гости.

И там аз научих най-важното.

... Преди войната Демидьонак живеел край Витун, там, дето са Горските вили.

Работел като лесничей.

Семейство си немал — дъщеря му, която по това време сигурно била навършила трийсет, живеела с мъжа си в града и гледала собствената си дъщеря. Изглежда, че не е изпитвала нужда да види баща си, защото нито веднъж не се наредила да посети родните си места.

А през това време започнала войната. Отначало немалко нищо тревожно на Горските вили, пламъците на войната бушували далече от тях. Но след някой и друг ден войната стигнала и до Витун. Нощем се виждало как пламтят пожарите по отсрещния бряг на Днепър, из околностите ехтял тътен от канонада.

Покрай Горските вили се проточили на тъпни бежанци.

Хората били толкова много, че от време на време изглеждало, сякаш половината свят е напуснал жилищата си, за да тръгне да скита. Хората вървели или пътували, покрити със сажди и прах — бежанци и червеноармейци. А из канавките на пътя редом със счупените грънци били пръснати засъхнали, окървавени бинтове.

През тия дни лесничейската къщица, дето живеел Демидьонак, била пълна с ранени.

Самият Демидьонак от сутрин до вечер стоял край

пътя и се взираше в хорските лица с надежда да срещне близките си.

Потръгнало му и той дочакал — пристигнала дъщеря му. Тя довела със себе си тригодишно момиченце, което дотогава само било чувало от майка си, че нейде на брега на езерото в гората живее неговият дядо. И кой знае — може би то си е представлявало тоя дядо като някакъв магьосник, а всъщност се оказало, че е най-обикновен дядо, каквито момиченцето било срещало много често на тяхната улица. То дълго гледало недоверчиво дядото, докато той не го взел на ръце. Детето мигом заспало в ръцете му — изцапано, измършавяло и капнало от умора, защото сигурно през последните дни било преминало доста път с малките си крачета. А когато се събудило, било вече утро и майка му я нямало там. Дъщерята на Демидьонак продължила по-нататък, натам, накъдето отивали всички, а Альонка оставила при дядо ѝ. И макар неговото езеро, което, кой знае защо, наричали Мъртво, да било хубаво и наоколо да имало гора, но Альонка плакала много. Тогава Демидьонак я хващал за ръчичката и я отвеждал на пътя, дето както преди вървели и пътували подгонени от нещастieto хора. Там тя затихвала.

А войната се приближила вече досами Горските вили.

Потокът от бежанци оредявал малко по малко, сетне изчезнал съвсем. В гората вече се срещали повечето само войници. Сетне изчезнали и те, макар дълго още отатък Витун да се чувало тракане на картечници. Най-сетне настъпил ден, когато наоколо станало съвсем тихо и в целите Горски вили останали само Демидьонак и неговата внучка.

Нямало какво да се върши, пък и не било известно за кого трябва да се работи и Демидьонак само се скитал из гората, вслушвал се в шумоленето на елите, което се променяло с всеки изминал ден: наближавала есента. И тогава при него отново дошли хора. Това били партизани. Отначало те живеели в къщицата на лесничея, но когато настъпила зимата и завалял сняг, се поселили отатък Мъртвото езеро.

През тая година се случила люта, студена зима. Студът се промъквал и през най-малките цепнатини, затова в къщурката трябвало ден и нощ да поддър-

жат печка. Дядото и внучката с нетърпение очаквали топлите дни.

Ала веднъж в къщурката нахълтали немци.

— Партизан?

Демидьонак вдигнал рамене.

— Къде се крият партизаните?

— Не знам.

— Тогава тръгвай с нас.

— Ами какво ще стане с нея? Сама ли ще остане? — И Демидьонак посочил Альонка.

— Ако бъдеш разумен, няма да остане сама — отговорили му.

Качили стареца на шейната си и го откарали във Витун, а Альонка оставили заключена в къщицата.

Два дни и две нощи го мъкнали по разпити.

— Къде са партизаните? — питали го всеки път.

Демидьонак мълчал. Тогава го хвърляли на пода и го биели пак. А през нощта, когато заспивал за някоя и друга минута, виждал насън своята внучка и оная заспана със сняг пътечка, която отвеждала покрай езерото до партизанските земянки. Той още се надявал, че оттам по тая пътечка ще дойде някой и ще избави момиченцето.

Две седмици измъчвали лесничей. И през цялото това време той се терзавел от мисълта, че е оставил момиченцето само. А когато най-сетне го пуснали на свобода, той не намерил внучката си в своята студена къщурка. На пода намерил само едно мъртво синигерче... Кога и как било влязло в къщурката — това Демидьонак не можал да разбере.

До самия край на войната тъгувал старият лесничей. Дълго търсил внучката си, ала не можал да я намери. Сетне се върнала дъщеря му. Като чула страшната вест, тя се свила на скамейката и плакала цяла нощ. А на сутринта си отишла. Демидьонак също немал сили да остане в тая къщурка. Той напуснал Горските вили завинаги, за да не му напомня нищо за непоправимата загуба.

... Два дена по-късно аз събрах дечурлигата и им разказах всичко, което знаех за Демидьонак. Те се разотидоха притихнали, с наведени глави. Струваше ми се, че съм направил някакво добро и дори, ако щете, съм защитил измъчения старец от досадниците.

Децата наистина вече не му досаждаха. Постепенно изчезнаха от пазара и птичките. Скоро вече никой не ги продаваше в градеца, макар че Демидьонак продължаваше да ходи там със своята клетка.

Наскоро след това трябваше вече да си замина и аз се отбих да се сбогувам с Демидьонак. В пруста ме срещна Дакулевица.

— Можеш да не влизаш вътре — прошепна ми тя с укор. — Нă, човекът се измъчва. И все по твоя вина. И защо ти трябваше да разпращаш на хората. Ами че той само заради тия птички живееше напоследък.

Демидьонак седеше до прозореца. Той не обърна главата си, когато дочу моите стъпки. И през тия няколко минути, докато бях у Дакулевица, старецът не промълви нито една дума.

Напуснах къщата на Дакулевица смутен и подтиснат.

...Исках да помогна на човека да забрави болката си. И се захех тъй несръчно с тая работа. По-добре да не се бях захващал. Защото не за всяка рана има лек. Особено ако е наранено сърцето...

От тоя ден вече не видях Демидьонак.

1965 г.